

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента Лугіної Наталії Анатоліївни на дисертацію Шовкопляса Олександра Петровича на тему «Здійснення процесуального керівництва прокурором під час досудового розслідування», представлену до захисту у спеціалізовану вчену раду Державного податкового університету на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань зі спеціальності 081 Право

Вивчення поданої на рецензування дисертації дає підстави стверджувати, що автором проведено ґрунтовний правовий аналіз теми дослідження, яка є актуальною як в теоретичному, так і в прикладному плані, сформульовано низку рекомендацій, пропозицій і висновків, що становлять наукову новизну і можуть слугувати підставою для обговорення.

Ступінь актуальності обраної теми. Тема дисертаційного дослідження Шовкопляса Олександра Петровича «Здійснення процесуального керівництва прокурором під час досудового розслідування» є безумовно актуальною, своєчасною та такою, що має важливе значення для розвитку науки кримінального процесуального права, удосконалення кримінального процесуального законодавства України та практики діяльності органів прокуратури.

Актуальність обраної теми зумовлена насамперед сучасними процесами реформування системи кримінальної юстиції України, трансформацією функцій прокуратури та необхідністю забезпечення ефективного функціонування механізму досудового розслідування в умовах євроінтеграційних змін. Після прийняття Кримінального процесуального кодексу України 2012 року інститут процесуального керівництва прокурором набув принципово нового змісту та став одним із ключових елементів забезпечення законності під час досудового розслідування. Водночас практика реалізації прокурором своїх процесуальних повноважень свідчить про наявність значної кількості дискусійних і проблемних аспектів, пов'язаних із визначенням меж процесуального керівництва,

співвідношенням повноважень прокурора та слідчого, забезпеченням процесуальної самостійності органів досудового розслідування, а також ефективністю прокурорського контролю за дотриманням прав і свобод учасників кримінального провадження.

Особливої актуальності дослідження набуває в умовах дії правового режиму воєнного стану, який суттєво вплинув на функціонування системи кримінальної юстиції України. Повномасштабна військова агресія проти України зумовила необхідність адаптації кримінального процесуального законодавства до нових безпекових викликів, забезпечення оперативності досудового розслідування та безперервності процесуальної діяльності органів прокуратури. У цих умовах роль прокурора як процесуального керівника істотно зростає, оскільки саме прокурор забезпечує координацію діяльності органів досудового розслідування, здійснює процесуальний контроль та гарантує дотримання законності під час кримінального провадження.

Не менш важливим чинником актуальності обраної теми є процеси цифровізації кримінального провадження та поступового впровадження електронних форм процесуальної діяльності. Сучасний розвиток інформаційних технологій, функціонування ЄРДР, необхідність створення ефективної системи електронного кримінального провадження потребують наукового осмислення ролі прокурора в умовах трансформації механізмів досудового розслідування та удосконалення відповідного нормативного регулювання.

Актуальність теми підтверджується і тим, що попри значну кількість наукових праць, присвячених статусу прокурора у кримінальному провадженні, питання здійснення процесуального керівництва прокурором під час досудового розслідування залишаються недостатньо дослідженими у контексті сучасних викликів правозастосовної практики, воєнного стану та реформування системи правоохоронних органів. Це зумовлює необхідність комплексного наукового дослідження відповідної проблематики, формування нових теоретичних підходів та вироблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення діяльності органів прокуратури.

Таким чином, дисертаційне дослідження Шовкопляса О.П. відповідає актуальним потребам розвитку науки кримінального процесуального права та практики правозастосування, має важливе теоретичне і практичне значення, а обрана автором тема є своєчасною, суспільно значущою та актуальною в умовах сучасного розвитку системи кримінальної юстиції України.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації Шовкопляса Олександра Петровича, забезпечуються належним рівнем теоретико-методологічного опрацювання обраної проблематики, комплексним характером проведеного дослідження, використанням значної кількості нормативно-правових актів, наукових джерел, матеріалів судової практики, а також системним застосуванням сучасних методів наукового пізнання.

Автором опрацьовано значний масив наукової літератури з кримінального процесуального права, теорії держави і права, прокурорської діяльності та суміжних галузей правової науки. У роботі проаналізовано положення Конституції України, Кримінального процесуального кодексу України, законодавства, що регулює діяльність органів прокуратури, а також міжнародно-правових актів і практики європейських інституцій, що дозволило забезпечити належний рівень наукової аргументації та комплексності дослідження.

Обґрунтованість сформульованих у дисертації висновків підтверджується логічною структурою роботи, послідовністю викладення матеріалу, взаємозв'язком між поставленою метою, завданнями дослідження та отриманими науковими результатами. Дисертант послідовно досліджує теоретико-правові засади процесуального керівництва прокурором, аналізує практичні проблеми реалізації прокурором процесуальних повноважень та формулює науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства і практики його застосування.

Важливим є й те, що автор не обмежується виключно теоретичним аналізом, а приділяє значну увагу сучасній правозастосовній практиці, проблемам

функціонування органів прокуратури в умовах воєнного стану, питанням цифровізації кримінального провадження та впровадження електронних форм процесуальної діяльності. Це свідчить про практичну спрямованість дисертаційного дослідження та належний рівень його актуалізації відповідно до сучасних викликів системи кримінальної юстиції України.

Достовірність отриманих результатів також забезпечується використанням комплексу загальнонаукових і спеціально-юридичних методів дослідження, зокрема діалектичного, системного, формально-юридичного, порівняльно-правового та інших методів наукового пізнання, що дозволило дисертанту всебічно дослідити проблематику процесуального керівництва прокурором під час досудового розслідування та сформулювати належним чином аргументовані висновки й рекомендації.

Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та пропозиції є достатньо аргументованими, логічно виваженими та мають як теоретичне, так і практичне значення для подальшого розвитку науки кримінального процесуального права, удосконалення кримінального процесуального законодавства України та практичної діяльності органів прокуратури.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що за характером та змістом дисертаційна робота є одним з перших комплексних монографічних досліджень здійснення процесуального керівництва прокурором під час досудового розслідування. Основні наукові здобутки дослідження, які розкривають його наукову новизну та особистий внесок автора у вивчення проблеми, включають сукупність розроблених положень, висновків та практичних рекомендацій:

вперше:

- дано авторське визначення спеціалізованого процесуального керівництва під яким варто розуміти процесуальний механізм, що має на меті забезпечення законності у реалізації всіх аспектів кримінальних процесуальних відносин, які виникають під час досудового розслідування стосовно певних категорій кримінальних проваджень та здійснюється уповноваженими на те суб'єктами;

- сформульовано положення, що характеризують зміст і напрямок методики процесуального керівництва, що здійснюється шляхом інтеграції ресурсів і можливостей, наданих повноваженнями процесуального керівника та завданнями процесуального керівництва

- з метою отримання інформації про відповідні рішення прокурорів після того, як з'явиться можливість здійснювати правосуддя на територіях, де це раніше було неможливо через бойові дії або окупацію запропоновано запровадити реєстр рішень, ухвалених прокурором у порядку ст. 615 КПК України.

удосконалено:

- наукову позицію щодо періодизації еволюції законодавчого закріплення функції представництва прокуратурою інтересів у суді, а саме, на основі проведеного правового аналізу виділено два основні періоди: період юридичного становлення цієї функції, коли вона була фактично закріплена на рівні Конституції України та відображена у спеціальному законодавстві (1996 – 2001 рр.), і період її розвитку, що триває і сьогодні, в період пошуку оптимальної моделі її реалізації;

- наукову думку щодо класифікації міжнародних стандартів нагляду прокурора за дотриманням законності у кримінальному провадженні: 1) міжнародні нормативно-правові акти загального правового характеру, що закріплюють основи міжнародних стандартів захисту прав; 2) спеціалізовані міжнародні нормативно-правові акти, що безпосередньо регулюють стандарти діяльності прокуратури;

- доктринальну тезу щодо трансформації ЄРДР у сучасну систему електронного провадження;

- правову природу повноважень прокурора на досудовому провадженні та співвідношення між прокурорським наглядом і процесуальним керівництвом;

дістало подальший розвиток:

- положення щодо завдань спеціалізованого процесуального керівництва, які відповідно до чинного законодавства можна сформулювати як загальні, так і окремі для кожного напрямку вказаного процесуального керівництва;

- наукові погляди щодо розмежування понять «обвинувачення», «нагляд» і «процесуальне керівництво» у прокурорській діяльності;
- доктринальні положення щодо виокремлення поширених недоліків процесуального керівництва прокурором у досудовому розслідуванні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовані в дисертації положення впроваджені й можуть бути використані в:

– *науково-дослідній роботі* – для подальших наукових досліджень проблем здійснення процесуального керівництва прокурором під час досудового розслідування;

– *законотворчій діяльності* – під час підготовки змін до чинного законодавства України з питань здійснення процесуального керівництва прокурором під час досудового розслідування;

– *практичній діяльності* – як рекомендації під час практичної діяльності та Ірпінського міського суду Київської області та Білоцерківського міськрайонного суду Київської області, а також у процесі проведення занять щодо підвищення кваліфікації (Довідка Ірпінського міського суду Київської області від 03.06.2025 № 01-11-120-2025; Довідка Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 11.06.2025 № 5/3849/2025);

– *освітньому процесі* – для проведення різних форм занять зі здобувачами вищої освіти денної та заочної форм навчання за такими навчальними дисциплінами: «Кримінальне процесуальне право», «Проблеми досудового розслідування», «Методика і тактика захисту особи у кримінальному процесі».

Основні наукові результати дисертації викладені у 6 наукових публікаціях, серед яких три статті, опубліковані в наукових фахових виданнях України, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України, три тези доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Повнота викладення матеріалів дисертаційного дослідження. Структура дисертації визначена предметом та зумовлена метою і завданням дослідження, відповідає логіці наукового пошуку, і відповідним вимогам.

Робота складається із переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 249 сторінок, з них основний текст – 207 сторінок, список використаних джерел – 24 сторінки (228 найменувань) та 4 додатки на 8 сторінках..

Дисертаційний матеріал логічно побудовано і викладено відносно виділених автором розділів.

Робота написана державною мовою з дотриманням наукового стилю, що оптимально поєднує складові представленого дослідження.

Аналіз змісту розділів дисертації.

Розділ 1 дисертаційного дослідження, присвячений теоретико-правовим засадам здійснення процесуального керівництва прокурором під час досудового розслідування, справляє позитивне враження як за рівнем наукового опрацювання матеріалу, так і за логікою побудови дослідження. Автором здійснено комплексний аналіз стану наукової розробленості відповідної проблематики, що дозволило не лише визначити ступінь дослідженості окремих аспектів процесуального керівництва прокурором, а й виокремити дискусійні та недостатньо врегульовані питання, які потребують подальшого наукового осмислення.

Позитивним є те, що дисертант ґрунтовно досліджує понятійно-категоріальний апарат, пов'язаний із процесуальним керівництвом прокурором, приділяючи увагу співвідношенню понять «процесуальне керівництво», «прокурорський нагляд», «процесуальні повноваження прокурора» та «процесуальна самостійність слідчого». Автор демонструє належний рівень теоретичної підготовки, критично аналізує наукові підходи та формулює власну аргументовану позицію щодо правової природи процесуального керівництва прокурором у системі кримінального провадження.

Заслуговує на увагу й те, що у розділі значну увагу приділено аналізу міжнародних стандартів прокурорської діяльності, практиці європейських інституцій та сучасним тенденціям реформування органів прокуратури. Це дозволило дисертанту розглянути досліджувану проблематику не лише через

призму національного законодавства, а й у контексті євроінтеграційних процесів та адаптації системи кримінальної юстиції України до сучасних міжнародних стандартів.

Позитивно слід оцінити й методологічну основу дослідження. Автором коректно використано комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання, зокрема діалектичний, системний, формально-юридичний, порівняльно-правовий та інші методи, що забезпечило належний рівень теоретичного узагальнення та обґрунтованість сформульованих висновків.

Водночас окремі положення розділу мають переважно теоретико-доктринальний характер, у зв'язку з чим доцільним могло б бути ширше залучення сучасної судової практики та прикладів практичної реалізації прокурором функції процесуального керівництва під час досудового розслідування. Проте зазначене зауваження не впливає на загалом позитивну оцінку першого розділу дисертації, який характеризується системністю, належним рівнем наукової аргументації та логічністю викладення матеріалу.

Розділ 2 дисертаційного дослідження, присвячений організаційно-правовим засадам здійснення процесуального керівництва прокурором під час досудового розслідування, є одним із найбільш практично орієнтованих та змістовно насичених у структурі роботи. Автором здійснено комплексний аналіз актуальних проблем реалізації прокурором своїх процесуальних повноважень, а також досліджено особливості взаємодії прокурора з органами досудового розслідування в сучасних умовах функціонування системи кримінальної юстиції України.

Позитивним є те, що дисертант не обмежується виключно нормативним аналізом положень кримінального процесуального законодавства, а приділяє значну увагу практичним аспектам здійснення процесуального керівництва. У роботі детально досліджуються проблеми визначення меж процесуального керівництва прокурором, співвідношення процесуальної самостійності слідчого та контрольних повноважень прокурора, а також питання ефективності координації діяльності органів досудового розслідування.

Заслуговує на позитивну оцінку і те, що автором ґрунтовно проаналізовано особливості здійснення процесуального керівництва в умовах правового режиму воєнного стану. Дисертант аргументовано звертає увагу на проблеми застосування положень ст. 615 КПК України, специфіку прийняття прокурором процесуальних рішень у надзвичайних умовах, а також необхідність забезпечення балансу між оперативністю кримінального провадження та дотриманням прав і свобод учасників процесу.

Важливим позитивним аспектом розділу є використання значної кількості матеріалів правозастосовної практики, аналіз сучасних підходів до реалізації прокурором своїх процесуальних повноважень та формулювання авторських пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства України. Особливої уваги заслуговують положення, присвячені удосконаленню механізмів взаємодії між прокурором та органами досудового розслідування, а також підвищенню ефективності процесуального контролю за дотриманням законності під час досудового розслідування.

Розділ 3 дисертаційного дослідження, присвячений шляхам вдосконалення здійснення процесуального керівництва прокурором під час досудового розслідування, характеризується високим рівнем практичної спрямованості та наукової аргументованості. У цьому розділі автору вдалося логічно узагальнити результати проведеного дослідження, визначити ключові проблеми функціонування інституту процесуального керівництва прокурором та запропонувати комплексні напрями їх вирішення в умовах сучасного розвитку системи кримінальної юстиції України.

Позитивно слід оцінити те, що дисертант приділяє значну увагу питанням удосконалення кримінального процесуального законодавства України, зокрема у частині регламентації процесуальних повноважень прокурора в умовах дії правового режиму воєнного стану, порядку ухвалення рішень відповідно до ст. 615 КПК України, а також забезпечення ефективної взаємодії між прокурором та органами досудового розслідування. Автором сформульовано низку обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення механізмів процесуального

контролю та підвищення ефективності реалізації прокурором своїх процесуальних функцій.

Заслуговує на увагу й те, що у розділі досліджуються сучасні тенденції цифровізації кримінального провадження та впровадження електронних форм процесуальної діяльності. Автор аргументовано обґрунтовує необхідність розвитку електронного кримінального провадження, удосконалення інформаційного забезпечення діяльності органів прокуратури, а також створення реєстру рішень прокурора, ухвалених у порядку ст. 615 КПК України. Такий підхід свідчить про прагнення дисертанта адаптувати наукові положення до сучасних умов функціонування системи кримінальної юстиції та актуальних викликів правозастосовної практики.

Позитивною рисою третього розділу є також належний рівень наукової аргументації та логічність викладення матеріалу. Запропоновані автором рекомендації мають комплексний характер, базуються на аналізі чинного законодавства, практики його застосування та сучасних наукових підходів. Особливої уваги заслуговує прагнення автора поєднати теоретичні положення із практичними потребами діяльності органів прокуратури та досудового розслідування.

У цілому зміст розділів дисертації свідчить про належний рівень наукової підготовки автора, системність дослідження, логічну послідовність викладення матеріалу та достатній рівень теоретичної й практичної обґрунтованості сформульованих висновків і рекомендацій.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації. Загалом позитивно оцінюючи науково-теоретичну і практичну значимість дисертації О.П. Шовкопляса, її наукову новизну, можливість використання пропозицій і рекомендацій дисертанта для вдосконалення чинного законодавства та практики його застосування, необхідно відзначити, що вона не позбавлена окремих зауважень, оскільки деякі положення мають спірний характер та потребують додаткової аргументації в подальших наукових дослідженнях або дискусії під час публічного захисту, зокрема:

1. Незважаючи на високий рівень теоретичного опрацювання проблематики процесуального керівництва прокурором, окремі положення дисертації мають переважно доктринальний характер і потребували б ширшого підтвердження матеріалами сучасної правозастосовної практики. Зокрема, окремі авторські висновки щодо меж процесуального керівництва прокурором, співвідношення процесуальної самостійності слідчого та контрольних повноважень прокурора, а також ефективності реалізації положень ст. 615 КПК України в умовах воєнного стану доцільно було б підкріпити більшою кількістю прикладів із практики Верховного Суду, судової статистики або узагальнень практичної діяльності органів прокуратури. Це дозволило б посилити прикладний характер окремих наукових положень та підвищити рівень їх практичної аргументованості.

2. У роботі приділено значну увагу історико-правовому аспекту становлення та розвитку інституту прокуратури, що безумовно позитивно впливає на загальне розуміння еволюції процесуального керівництва прокурором. Водночас окремі історичні положення мають переважно описовий характер та викладені без достатнього рівня критичного осмислення причин і наслідків трансформації функцій прокуратури в різні історичні періоди. Зокрема, більш ґрунтовного аналізу потребували б питання особливостей адаптації інституту прокуратури до європейських стандартів кримінальної юстиції.

3. У тексті дисертації трапляються окремі редакційні, стилістичні та термінологічні недоліки. Подекуди зустрічаються громіздкі речення, повтори окремих наукових конструкцій та недостатньо уніфіковане використання термінології, пов'язаної з процесуальним керівництвом прокурором і прокурорським наглядом. Окремі положення могли б бути викладені більш лаконічно та структуровано, що сприяло б кращому сприйняттю матеріалу. Водночас зазначені недоліки мають переважно техніко-редакційний характер та не впливають на загальний високий науковий рівень дисертаційного дослідження, його актуальність і практичну цінність.

Разом із тим необхідно зазначити, що наведені критичні зауваження і рекомендації стосуються дискусійних питань і в цілому не впливають на загальну

позитивну оцінку дисертації, яка має науково-теоретичне і практичне значення і містить наукові положення, що являють нові підходи до вирішення конкретного наукового завдання і сприяють удосконаленню законодавства у досліджуваній сфері.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Зміст дисертації відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності (081 – «Право»), робота пройшла належну апробацію. Дисертація є кваліфікованою, завершеною працею, у якій не виявлено порушень академічної доброчесності. Дослідження підготовлено зрозумілою, юридично і літературно грамотною мовою. Оформлення дисертації загалом відповідає встановленим МОН України вимогам.

Отже, дисертація на тему «Здійснення процесуального керівництва прокурором під час досудового розслідування» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44), а її автор – Шовкопляс Олександр Петрович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент

заступник директора з навчально-методичної

роботи навчально-наукового інституту права

Державного податкового університету

кандидат юридичних наук, доцент

Наталія ЛУГІНА